

**LESBRIEF
HAVO-VWO**

**VOOR
LEERLINGEN**

Manifest van de ware vrijheid

DE DEDUCTIE VAN JOHAN DE WITT

uit 1654

Sonsbeek
Publishers

Ingeleid en hertaald door
Serge ter Braake

Lesbrief over de Deductie van Johan de Witt (1654) voor de bovenbouw havo/vwo in het Voortgezet Onderwijs

Lesbrief voor leerlingen

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
De Nederlandse Opstand en de Vrede van Münster.....	2
Oorlog of vrede.....	2
Engeland.....	3
Johan De Witt.....	3
Akte van Navigatie.....	3
Cromwell en De Witt.....	3
Akte van Seclusie.....	4
Vrede van Westminster en de Deductie.....	4
Karakteristiek van de Deductie.....	4
Vragen en opdrachten voor De Deductie van Johan de Witt (1654).....	6
De Deductie op internet.....	6
De presentatie.....	8

Inleiding

Het is 1672. Johan en Cornelis de Witt worden uit de Gevangenpoort in Den Haag gesleept en buiten vermoord. Het is het rampjaar, het jaar waarin de Republiek aan drie kanten wordt bedreigd. Het volk is redeloos, het land reddeloos en de regering radeloos. Johan en Cornelis de Witt worden gezien als de schuldigen die de jonge Republiek zo kwetsbaar hebben gemaakt. Met de dood van de broers eindigt het Eerste Stadhoudersloos Tijdperk. Willem III wordt stadhouder, de macht ligt weer bij de Oranjes.

Een kleine twintig jaar eerder, in 1654, als hij pas achtentwintig jaar is, schrijft Johan de Witt zijn Deductie. Het stuk gaat over het vraagstuk van de macht: waar is de Republiek het meest bij gebaat? Een stadhouder die door geboorte recht heeft op de troon, of iemand die door een staat van dienst heeft bewezen een goed bestuurder te zijn? We gaan terug in de tijd en kijken hoe de machtsverhoudingen in de Republiek lagen vóór de Deductie.

De Nederlandse Opstand en de Vrede van Münster

Eindelijk was de Opstand in 1648 voorbij. In dat jaar werd de Vrede van Münster getekend. De Republiek werd erkend. Maar wie had er nu eigenlijk de macht? In de Republiek waren twee meningen overheersend: er waren mensen die van mening waren dat de stadhouder, als legeraanvoerder, iemand moest zijn uit de familie Oranje-Nassau. Dat waren de prinsgezinden. Anderen vonden dat regenten met een bewezen reputatie de hoogste functies in de Republiek moesten krijgen. Zij waren staatsgezind en republikein.

Oorlog of vrede

In vreedetijd waren de Oranjes niet altijd tactvol als stadhouder, maar zij hadden, door oorlog te voeren, wel een sterke positie verkregen. Willem II wilde de oorlog met Spanje hervatten, en was daarom tegenstander van het feit dat, met name in Hollandse steden, de huurlegers werden afgedankt. Hij pleegde in 1650 een staatsgreep om zijn macht in Holland te verstevigen en om daarna Spanje weer de oorlog te verklaren. Hij liet zes belangrijke Hollandse regenten als politieke tegenstanders opsluiten in slot Loevestein, waaronder Jacob de Witt, de vader van Johan en Cornelis.

Engeland

De gebeurtenissen in Engeland speelden ook mee: tijdens de Engelse burgeroorlog werd koning Karel I, de schoonvader van Willem II, in 1649 door toedoen van Oliver Cromwell vermoord. De troonopvolger Karel II vluchtte. Engeland werd een Republiek. Willem II wilde echter zijn neef Karel II op de Engelse troon helpen. Door het voortijdig overlijden van Willem II aan de pokken in november 1650 lukte dit niet. Erfopvolger Willem III werd acht dagen na de dood van zijn vader geboren. Holland, dat op handel dreef, had geen belang bij een nieuwe oorlog en besloot geen stadhouder meer aan te stellen. De belangrijkste functie in Holland werd daardoor de raadpensionaris, als dienaar van de Staten, het hoogste bestuurlijk orgaan in de provincie.

Johan De Witt

Eind 1650 werd Johan de Witt pensionaris van Dordrecht, de oudste stad van Holland en daardoor de vervanger van de raadpensionaris als die in Den Haag afwezig was. Hij was dus, vijftientig jaar oud, een belangrijk politicus in de Staten van Holland.

Johan de Witt

Akte van Navigatie

Cromwell had het idee om de beide maritieme grootmachten, Engeland en de Republiek, te verenigen. Dit lukte echter niet: de Republiek had zich net ontworsteld aan Spanje en zou de vrijheid

dan weer moeten opgeven. Cromwell vaardigde daarop in 1651 de Akte van Navigatie uit, waardoor Nederland werd uitgesloten van de handel met Engeland.

Slag bij Ter Heijde, 10 augustus 1653

Dit liep uit op de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog die van 1652 tot 1654 duurde. Tijdens deze oorlog werd Johan de Witt raadpensionaris. Hij had onder andere de leiding over de diplomatieke betrekkingen van de hele Republiek.

Oliver Cromwell

Cromwell en De Witt

Bij de onderhandelingen voor vrede tussen beide grootmachten stelde Cromwell minder drastische voorwaarden dan eerder, maar hij was erop gebrand om te voorkomen dat Willem III van Oranje in de toekomst in de Republiek aan de macht zou komen, omdat deze familiebanden had met Engeland door zijn moeder, prinses Mary Stuart, weduwe van Willem II. Hierdoor zouden in Engeland de koningsgezinden weer aan de macht kunnen komen.

Akte van Seclusie

Cromwell stelde daarom de geheime Akte van Seclusie voor, een bepaling, waardoor een Oranje nooit meer een hoge functie zou kunnen krijgen in de Republiek.

Aangezien de Republiek als geheel dit niet zou accepteren, was het van belang dat de provincie Holland dat wél deed: immers de stadhouder van Holland was vóór 1650 kapitein-generaal en admiraal van de hele Republiek (excl. Friesland en Groningen). Holland aanvaardde de Akte.

Akte van Seclusie

Vrede van Westminster en de Deductie

Door het aanvaarden van deze Akte van Seclusie als onderdeel van de Vrede van Westminster in 1654, kwam er vrede tussen Engeland en de Republiek. De Staten van Holland werd echter door de andere provincies verweten de Unie van Utrecht van 1579 te hebben geschonden en bovendien ondankbaarheid te hebben getoond jegens het Huis van Oranje. De Witt verdedigde zich met het uitgeven van de Deductie.

Vrede van Westminster

Karakteristiek van de Deductie

In de 17^e eeuw was een Deductie een verklarend werkstuk of betoog om een bepaald standpunt sterk te verduidelijken. De opbouw is strak; de lezer of toehoorder moet overtuigd worden. De Witt volgt hierbij de regels van de klassieke retorica. De inleiding wekt direct aandacht en belangstelling. In het middendeel hanteert hij alle logische argumenten, die zijn betoog moeten ondersteunen. En de conclusie moet een blijvende indruk achterlaten op de lezer of toehoorder.

- In de inleiding van de Deductie heeft Johan de Witt het over de ontstane ruzie tussen de provincies over de Akte van Seclusie, door Holland aanvaard als voorwaarde voor vrede met Engeland.

- In Deel 1 geeft Johan geschiedenisles: de Akte is niet in strijd met de 'grondwet' Unie van Utrecht van 1579. Holland heeft het recht als soevereine provincie de vrede te dienen door de Akte te aanvaarden. De onderhandelaars van Holland hebben alles in het werk gesteld om vrede te bereiken.

- In Deel 2 stelt De Witt dat niemand alleen door geboorte recht op hoge ambten of functies heeft. Te lang macht uitoefenen leidt tot corruptie en verval; dat toont de geschiedenis ook aan. In een regering van 'De Ware Vrijheid' worden hoge functies aan de meest geschikte personen toebedeeld.

- In het slot stelt De Witt dat de Akte van Seclusie geen ondankbaarheid betekent aan de Oranjes. Dit verwijt van de provincies aan Holland is volgens de Witt onterecht en inconsequent. Hij stelt dat de huidige Oranjetelg niet beloond hoeft te worden voor de verdiensten van zijn voorvaders. En als dat wel zo zou zijn, dan

hadden sommige provincies (Fr. en Gr.) de zoon van Willem van Oranje ook niet moeten passeren bij de opvolging. Het is het een of het ander!

Willem III

En over dankbaarheid gesproken: De Witt benadrukt ook dat de overige provincies niet zo hoog van de toren moeten blazen met hun verwijten en Holland nu eens dankbaar moeten zijn. Zijn ze vergeten hoe Holland zich altijd bijzonder heeft ingezet voor de vrijheid, welvaart en vrede? Hier hebben alle provincies profijt van gehad.

Terwijl het middenstuk van De Witts betoog vooral logische argumentatie bevat, gebruikt hij in de conclusie vooral emotionele argumenten, gebaseerd op gevoelens en passie. Hij doet met deze emotie aan het eind van de Deductie een beroep op zijn publiek, de Staten-Generaal, om zijn zienswijze over te nemen.

De Grote Zaal op het Binnenhof, Den Haag, tijdens de Grote Vergadering der Staten-Generaal in 1651, waarbij Willem III bleef uitgesloten van het stadhouderschap

Vragen en opdrachten voor De Deductie van Johan de Witt (1654)

De Deductie op internet

De hertaler van de Deductie, Serge ter Braake, heeft de integrale tekst van het stuk beschikbaar gesteld van de website van de Vrienden van De Witt. Je kunt het document dus direct digitaal raadplegen bij de beantwoording van de vragen en opdrachten.

Eigenhandig concept van de Deductie door Johan de Witt

Gebruik de 'Inhoudsopgave' van de hertaling van de Deductie. Lees de teksten door om goed te kunnen begrijpen wat het onderlinge verband is tussen de teksten, in relatie tot het beoogde doel van de schrijver van de Deductie.

Voor het onderzoeken van de tekst en haar strekking en het uitvoeren van de opdrachten wordt de klas door jullie docent in vier groepen verdeeld. Te weten:

- Groep 1: provincies (Zeeland, Friesland en Groningen)
- Groep 2: Johan de Witt
- Groep 3: Engeland (Oliver Cromwell / parlement)
- Groep 4: Historisch overzicht

Alle groepen kunnen gebruik maken van de volgende internetsites voor het vergelijken van de teksten:

- Het geheel van de Deductie (de hertaling):
www.vriendenvandewitt.nl
- zoeken op het begrip 'Akte van Seclusie':
www.encyclo.nl/begrip
www.collectie.legermuseum.nl/bibliotheek
www.wikipedia.org
www.hetgeheugenvannederland.nl
- zoeken op 'Engels-Nederlandse oorlog' (1652-1654)
www.hetgeheugenvannederland.nl
- op term zoeken 'Unie van Utrecht'
www.kennisnet.nl/
www.google.nl
www.kb.nl/
- tekst over de politieke situatie van Engeland tijdens de Eerste Engelse zeeoorlog:
www.hetgeheugenvannederland.nl
www.encyclo.nl/begrip
[www.landenweb.net/engeland/geschiedenis](http://www landenweb.net/engeland/geschiedenis)
www.wikipedia.org/engelsburgeroorlog

Groep 1 heeft de teksten van Deel 1; Hoofdstuk 1, 3, 4 en 7 nodig, daarnaast voor de verdieping uit Deel 2; Hoofdstuk 2.

Volgens de drie provincies hadden de onderhandelaars namens Holland nooit mogen instemmen met het opnemen van de geheime Akte van Seclusie in het vredesverdrag van Westminster (1654).

Vragen:

1. Zoek de argumenten waarmee de drie provincies hun gelijk proberen te bewijzen. (H1)
2. Wat is de kracht van hun argumenten en hoe onderbouwen zij dat? (H1)
3. Wat kunnen zij uit de Unie van Utrecht gebruiken als ondersteuning van hun argumenten? (H4)
4. Welke onderdelen van de Unie van Utrecht ontkrachten hun argumenten? (H4)
5. Hoe maken zij gebruik van de Staten-Generaal in hun argumentatie? (H3 en H7)

Groep 2 heeft de teksten van Deel 1; Hoofdstuk 2, 5 en 8 nodig, daarnaast voor de verdieping uit Deel 2; Hoofdstuk 1, 3, 5 en 6.

Volgens Johan de Witt had Holland niet anders kunnen onderhandelen dan ze gedaan hadden en hadden de protesterende provincies geen enkele reden om Holland iets te verwijten.

Vragen:

6. Geef de argumenten die Johan de Witt gebruikt om in te stemmen met de aanvaarding van de Akte van Seclusie. (H2)
7. Hoe verdedigt hij de aanvaarding van de Akte van Seclusie met behulp van de Unie van Utrecht? (H5 en H8)

8. Met welke argumenten valt hij de klagende provincies in de Deductie aan om hun ongelijk aan te tonen? (Deel 2; H1, 3, 5 en 6).

Groep 3 heeft de teksten van Deel 1; Hoofdstuk 6 en 9 nodig, daarnaast voor de verdieping uit Deel 2; Hoofdstuk 2, 3 en 4.

Holland en Engeland onderhandelden over de onderdelen van een vredesakkoord om de eerste Engelse zeeoorlog (1652-1654) te beëindigen. De leider van Engeland, Oliver Cromwell, wilde daarin de geheime Akte van Seclusie opgenomen zien.

Vragen:

9. Welke argumenten gebruikt Oliver Cromwell om de Akte van Seclusie op te nemen in het vredesakkoord van Westminster? (H6 en H9 en Deel 2)
10. Wat proberen de Hollandse afgevaardigden te regelen t.a.v. de Akte van Seclusie en waarom doen zij dat? (H6, H9)
11. Wat doet Oliver Cromwell of zijn onderhandelaars met de voorstellen van de Hollanders met betrekking tot de Akte van Seclusie? (H6, H9 en Deel 2)
12. Hoe is het mogelijk dat Oliver Cromwell zijn zin kan krijgen met betrekking tot het vastleggen van de Akte van Seclusie in het vredesverdrag? (H9 en Deel 2)

Groep 4 heeft tot taak de historische context duidelijk te maken voor alle groepen. Maak een tijdbalk (ook digitaal) vanaf 1568 tot 1654, waarin alle gebeurtenissen staan die te maken hebben met het uiteindelijk tot stand komen van de Deductie van De Witt.

Hierin moet in ieder geval in staan:

- **Overzicht Nederlandse opstand** met:
  - Hertog van Anjou
  - Graaf Leicester

- positie en rol van de raadpensionaris met name van Holland
- Officiële verdragen
- Unie van Utrecht
- Vrede van Munster
- **Handelsbetrekkingen met andere landen**
  - Engeland
  - Denemarken
- **Bestuur in de Republiek**
  - regentenfamilies
  - verhouding stadhouder – regenten
  - verhouding Holland – andere gewesten/provincies

De presentatie

De presentatie van het geheel kan in verschillende vormen. Van elke groep moeten alle groepsleden het eigen totale onderdeel kunnen presenteren. Met je docent spreek je af hoe de presentaties plaatshebben en wanneer.

Jullie kunnen als klas kiezen voor:

- een rechtbank (rollenspel)
- videoclip/film (video)
- een plenaire discussie
- presentaties met illustraties
- een quiz
- werkstukken/papers
- eigen keus van de docent